

Współpraca bibliotek naukowych w zakresie obsługi użytkowników

Organizator: Biblioteka Główna Politechniki Warszawskiej

Warszawa, 23 - 24 września 2002 r.

dr hab. Wanda Pindłowa, prof. UJ

Uniwersytet Jagielloński

Instytut Informatyki i Bibliotekoznawstwa

Czy studia w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa zaznajamiają studentów z problematyką współpracy bibliotek?

Streszczenie

Poruszone zostaną problemy zawartości programów studiów BIN w aspekcie współpracy bibliotek i innych instytucji książki w środowisku lokalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym. Rola praktyk odbywanych przez studentów w bibliotekach, tematyka prac magisterskich oraz badania prowadzone przez studentów w bibliotekach. Zadania instytutów, katedr i zakładów BIN w odniesieniu do współpracy ze stowarzyszeniami naukowymi i próby wzbudzenia zainteresowania studentów działalnością tych stowarzyszeń.

Tytuł w postaci pytania wprowadza zwykle pewien niepokój. Jeśli się pytamy, to dlatego, że nie znamy odpowiedzi albo znając ją, chcemy zaskoczyć słuchaczy jej bardzo interesującą treścią. Mogą też być i inne jeszcze przyczyny użycia takiej formy dla tytułu wypowiedzi. W tym przypadku nie chodzi jednak ani o nie znaną odpowiedź ani o chęć zaskoczenia słuchaczy. Chyba, że podam odpowiedź bardzo krótką – „Tak! Studia w zakresie informacji naukowej i bibliotekoznawstwa nie omijają zagadnień współpracy bibliotek w swoich programach” – i na tym ewentualnie zakończę całe wystąpienie. Obawiam się jednak, że organizatorzy tej konferencji czym prędzej usunęli by mnie z programu a taki despekt były trudny do przeżycia. Aby mnie to nie spotkało postaram się uzasadnić tę twierdzącą wypowiedź.

O współpracy bibliotek w różnych zakresach mówiono na kilku konferencjach w Polsce i to nawet nie tak dawno, aby tylko przypomnieć międzynarodową konferencję o współpracy w zakresie automatyzacji w roku 1998 w Krakowie zorganizowaną przez trzy biblioteki AGH, PK I BUW. Już sam fakt, że przygotowały ją trzy placówki, daje świadectwo współpracy w zakresie organizowania wspólnej imprezy, jaką jest konferencja naukowa. W innych konferencjach, których głównym tematem nie była współpraca bibliotek a np. „Udział bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce: potencjał, możliwości, potrzeby” zorganizowanej z okazji 50-lecia Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy w r.2002, jak wynika ze streszczeń referatów prawie wszyscy autorzy mówili o różnych formach współpracy, zarówno pomiędzy bibliotekami jak i bibliotekami i środowiskiem, gdyż wymagają tego zadania, jakie biblioteki mają pełnić w społeczeństwie informacyjnym. Wiele też miejsca poświęcono temu zagadnieniu w czasopiśmie elektronicznym EBIB. Współpraca jest więc zgodna z duchem czasu. Rozwój technologii informacyjnej pozwala wprawdzie z jednej strony szybciej uporać się z zadaniami, jakie mają biblioteki wykonać a z drugiej strony technologia narzuca tempo tego wykonania i żadna placówka już nie może działać w izolacji.

Omawianie zagadnienia współpracy bibliotek w aspekcie dydaktyki nie jest tematem pasjonującym, gdyż łatwo zamienić się może w tzw. „wyliczankę”. Kto? Na której uczelni

i na którym roku studiów wprowadził tę tematykę i jak ją realizuje. Hasło „współpraca bibliotek”, może być tak szeroko interpretowane, że trudno się spodziewać, aby mogło być wyczerpująco przedstawione w programie studiów w jednym tylko przedmiocie.. Dlatego rozmyślnie sformułowałam zdanie, że „programy nie omijają tej tematyki...”, bo jest to oczywiste, ale w niewielu programach istnieje nazwa przedmiotu „Współpraca bibliotek”, czyli takiego, w którym skupia się uwagę na całości tego zagadnienia. Tymczasem nawet, jeśli uczymy, np. o systemach wspólnego katalogowania, OCLC czy BLMCP, lub o sieciach takich, jak np. JANET, to wprawdzie używa się przy tym określeń „wspólny” „współpraca” itp., bo bez tego by one nie działały, to nacisk kładzie się raczej na sposobach organizowania takich przedsięwzięć i efektach działań, niż na podkreślaniu wspólnej pracy. Wszyscy bowiem uważają to za oczywistość. Wydaje się, więc że generalnie brak jest w programach nauczania w Polsce ujęć całościowych tej problematyki, która powiązałaby to zagadnienie w jedną całość. Wiadomo przecież, że współpraca bibliotek ma lub może mieć miejsce w całym procesie bibliotecznym od gromadzenia po udostępnianie, szkolenie, prace edytorskie, organizację konferencji i spotkań, wprowadzanie automatyzacji i in. lub może obejmować poszczególne elementy tego procesu [Bibliotekarstwo, 1998]. Procesowi bibliotecznemu poświęca się zaś wiele miejsca na studiach, np. w przedmiotach różnie nazywanych i realizowanych w różnych uczelniach, jak np.: „Bibliotekarstwo”, „Podstawy informacji naukowej i bibliotekarstwa”, „Systemy informacyjne” i in.

Współpraca bibliotek jest zatem jako temat rozproszona w różnych przedmiotach i na wszystkich prawie latach studiów, choć niewątpliwie na studiach dwustopniowych bardziej skoncentrowana jest na etapie licencjatu. Nie brak jednakże tematyki współpracy i na „ścieżkach” czy w „modułach” specjalizacyjnych organizowanych na studiach magisterskich. Można więc powiedzieć, że jeśli istnieje w programie przedmiot pod nazwą „Współpraca bibliotek” to i tak obok tego przedmiotu w różnych innych przedmiotach tematyka ta jest obecna. Często także bywa ona przedmiotem rozważań w pracach magisterskich.

Warto przypomnieć, że chociażby ostatnie lata przyniosły taki rozkwit różnych form współpracy, szczególnie organizowanej w formie powoływania konsorcjów, że aby uczyć tej problematyki można zacząć od przedmiotu „Współpraca bibliotek” a następnie rozwijać dopiero poszczególne tematy związane z procesem bibliotecznym, gdyż trudno sobie dzisiaj wyobrazić aby biblioteki w jakimś większym lub mniejszym stopniu ze sobą nie współpracowały. W pewnym sensie przyczyniły się do tego czasopisma elektroniczne, zarówno stanowiące forum współpracy w zakresie wspólnego ich wydawania i wymiany myśli, znajdowania partnerów do współpracy itp. Gdy się omawia np. sieci biblioteczne, to analizuje się powiązania sieciowe stanowiące istotę tego związku, czyli jakie obowiązki wynikają dla bibliotek należących do danej sieci. Zwraca się przy tym uwagę na to, że niektóre sieci są jakby pojęciem pustym, gdyż np. nie mają one określonych powiązań, jak np. sieć bibliotek szkolnych. Nie znaczy to, że biblioteki szkolne nie prowadzą współpracy, ale najczęściej kooperują z bibliotekami spoza własnej sieci, np. z publicznymi.

Poszukiwanie przykładów współpracy na różnych polach zwłaszcza w powoływanych obecnie konsorcjach wskazuje na rozszerzanie się możliwości współpracy [Kocójowa (red) 2002]. Jeśli sięgnąć wstecz to współpraca zaczęła się przede wszystkim od wypożyczania międzybibliotecznego oraz wspólnych katalogów. Jak wspomina Barbara Buckley Research Programme Manager, w Library and Information Commission to proces ten rozpoczął się w Wielkiej Brytanii w latach trzydziestych poprzedniego stulecia. Powstawały tam wówczas Systemy bibliotek regionalnych (RLS – Regional Library Systems) dla realizacji wspomnianych zadań, przede wszystkim wypożyczania międzybibliotecznego. W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych wprowadzano natomiast komputeryzowane katalogi oraz sieci elektroniczne, co bardzo rozszerzyło pole zainteresowań współpracą. Dalej zaowocowało to podejmowaniem wspólnych szkoleń bibliotekarzy, ułatwiając nawiązanie

kontaktów między pracownikami bibliotek a także zaczęto rozwijać współpracę w zakresie usług informacyjnych [Buckley, 2002]. Można uznać, że podobne stadia rozwoju przechodziła także Polska, ale wystąpiły one z nieco mniejszym nasileniem i musielibyśmy podać inne daty rozwoju poszczególnych stadiów współpracy niż w krajach zachodnich.

W Polsce nie rozwinęło się to zjawisko, w takim zakresie, jak w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, np. wypożyczanie międzybiblioteczne, dla którego przeszkody stwarzały zarówno czynniki polityczne (kontrola tego, co się pożycza, np. z zagranicy itp.) jak i ekonomiczne (brak funduszy na przesyłki pocztowe, zwłaszcza polecone). Komputeryzacja katalogów zaś nastąpiła o wiele później, bo tak naprawdę dopiero w latach dziewięćdziesiątych i jak wiadomo nie mamy do tej pory narodowego katalogu online. Tak więc ekonomiczna strona współpracy – zakupy wspólnych źródeł, licencji, programów komputerowych do zastosowania w zintegrowanych systemach bibliotecznych wszystko to w naszym kraju jest jeszcze pewną nowością i uczymy tego studentów w różnych przedmiotach dotyczących odpowiednio zagadnień gromadzenia i opracowania zbiorów. Ze względu na to, że niektóre zjawiska, jak wspomniano wcześniej, dopiero nie tak dawno zostały w Polsce wprowadzone, to aby tego nauczać, często trzeba korzystać z o wiele bogatszych doświadczeń zagranicznych. Obecnie, np. wprowadzono na kilku uczelniach przedmiot nazwany „Zarządzanie zasobami”, w którym podaje się również przykłady wspólnego zarządzania zasobami odsyłając do odpowiednich źródeł, jak np. WRIC's Cooperative Collection Development Program <http://www.wrlc.org/coopc.html>, lub Resource Sharing/Cooperative Collection Development <http://www-lib.ipfw.indiana.edu/does/library-info/collections/sharing.html>

Zawiązują się konsorcja, np. dla zakupu wspólnego oprogramowania i licencji na programy o czym uczymy np. w przedmiocie „Pakiety programów dla bibliotek”. Gdy zapraszamy również przedstawicieli odpowiednich firm zarówno polskich jak i obcych, którzy prezentują swoje systemy to i oni sami podają przykłady powstałych konsorcjów w Polsce np. systemów VTLS, HORIZON, czy PROLIB.

Na świecie tworzą się konsorcja także dla rozwiązywania niektórych problemów administracyjnych, przykładem takiego konsorcjum w USA jest Who Owns ACLIN? <http://www.aclin.org/owns.html> [SENYLRC, 2002].

Odsyłając studentów do tych stron WWW wymagamy, aby zapoznali się z podstawową ideą dla której dane konsorcjum powołano. Istnieją przykłady współpracy w zakresie kształcenia permanentnego, gdzie uczy się szczególnie zapoznawania z nowymi technikami, przede wszystkim poszukiwania w Internecie.

Dziedzina, w której istnieje wielkie pole do popisu w wykorzystaniu współpracy jest zakładanie i korzystanie z bibliotek cyfrowych i wirtualnych. Przykłady takich bibliotek można również wskazać studentom w Internecie np. California Digital Library <http://www.edlib.org/> czy The WWW Virtual Library <http://vlib.stanford.edu/Overview.htm> lub ewentualnie wirtualna biblioteka w zakresie zdrowia „Virtual Library of Health-related Internet Resources”. Wymagamy wówczas żeby studenci określili, kto współpracował przy założeniu danej biblioteki [Delozier; Lingle, 2002].

Bardzo ważnym aspektem sprzyjającym powstawaniu inicjatyw współpracy jest, uznanie, jakim cieszy się biblioteka u władz i w środowisku. Nawet, jeśli za tym poparciem nie idą żadne skutki finansowe to i tak sytuacja sprzyja wówczas nawiązywaniu kontaktów i znajdowaniu partnerów do współpracy. Np., czytamy przytoczoną przez wspomnianą wcześniej Barbarę Buckley wypowiedź premiera Wielkiej Brytanii Tony Blair'a, że: „Informacja jest kluczem do nowoczesnego wieku, który oferuje możliwości przyszłego rozwoju limitowanego tylko granicami naszej wyobraźni. Potencjał zaś nowych sieci elektronicznych jest wzięciem oddechu – dla przyszłych zmian tak szerokich i podstawowych jak w minionych epokach rewolucje: agrarna i przemysłowa” [Buckley, 2002].

Wówczas z żalem musimy przyznać, że w Polsce władze nie dostrzegają na ogół roli informacji dla społeczeństwa a co za tym idzie także roli bibliotek. Świadczy o tym chociażby brak zapraszanych przedstawicieli władz rządowych na odbywających się co dwa lata spotkaniach pracowników informacji, np. ostatnie Forum w Katowicach chociaż odbywało się pod patronatem Premiera, to nie był tam obecny reprezentant rządu. W dokumentach rządowych „ePolska” i „eEuropa” i w raportach Ministra Nauki o stanie realizacji zadań dla społeczeństwa informacyjnego nie wspomina się także bezpośrednio o bibliotekach akademickich [Radwański, 2002], a programy te otwierają przecież szerokie możliwości współpracy bibliotek z innymi placówkami jak archiwa, uczelnie rozwijające programy z informatyki i inne.

We wszystkich sytuacjach, kiedy dochodzi do współpracy bibliotek, bardzo istotną rolę odgrywa czynnik ludzki. Często „nakazowe”, zakładane z góry zadania kooperacyjne pozostają wyłącznie deklaracjami, jeśli nie ma wzajemnego porozumienia i rzeczywistej chęci współpracy. Niezgodność charakterów osób, które mają za sobą bezpośrednio współdziałać może być przyczyną nie podjęcia współpracy. Znane są też przypadki „pazerności” jednego z partnerów, np. przy zakupie materiałów czy też opory w wykonywaniu konkretnej pracy wymaganej w umowie. Na te zjawiska zwraca się również uwagę w programach nauczania BIN ale naturalnie w różnych uczelniach jest to omawiane z różnym natężeniem. Często w przedmiocie „Etyka w pracy bibliotekarza”. Zbyt mało jeszcze znajduje się na kierunku studiów BIN specjalnych zajęć uczących pracy zespołowej. Chociaż ostatnio prawie na wszystkich uczelniach prowadzi się już tego typu zajęcia. Wzrosła bowiem znacznie świadomość, że należy rozwijać takie zajęcia, gdyż są one bardzo przydatne dla nauczania zajmowania właściwej postawy w stosunkach międzyludzkich i umiejętności pracy w zespole. Naturalnie uczenie a nauczanie zachowań ludzkich to wielka różnica i sędzę, że nie zawsze nawet przy najlepszej woli można osiągnąć pozytywne rezultaty, ale rolą nauczycieli jest jednak zwrócenie uwagi na ten problem i takie organizowanie zajęć aby pewne zadania musiały być wykonane zespołowo i oceniane zespołowo. Konieczne jest uświadamianie studentom ile można dokonać, jeśli każdy wniesie jakąś część swej pracy lub idei aby rozwiązać dany problem.

Warto jeszcze zwrócić uwagę na przynoszącą obopólne korzyści współpracę rozwijającą się pomiędzy poszczególnymi instytutami, czy katedrami prowadzącymi studia z zakresu BIN a poszczególnymi bibliotekami działającymi w środowisku. Często specjaliści z bibliotek są wykładowcami na uczelniach uczestniczą w konferencjach organizowanych przez instytuty czy katedry i odwrotnie biblioteki zapraszają nauczycieli akademickich na organizowane przez nie konferencje czy spotkania a także zapraszają do różnych gremiów.

Również stowarzyszenia profesjonalne, jak SBP, PTIN, PTB i inne, powinny pobudzać aktywność środowiska do zespołowej współpracy.

Konkluzje:

1. Problematyka współpracy bibliotek może być treścią jednego przedmiotu na studiach bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, ale tylko dla podania ogólnego zarysu tego zagadnienia. Musi ona natomiast być dostrzegana i akcentowana w większości przedmiotów podstawowych dotyczących procesu bibliotecznego czy informacyjnego.
2. Powinno się zwrócić jeszcze większą uwagę na umiejętność pracy zespołowej w czasie studiów, gdyż może to zaowocować później lepszą organizacją współpracy bibliotek.
3. Współpraca bibliotek jest o wiele bardziej efektywna, kiedy nie jest narzucana z góry a rodzi się z inicjatyw oddolnych. Aby przyszli pracownicy bibliotek i informacji byli przygotowani do podejmowania współpracy, nauczyciele akademicy powinni bardziej podkreślać pozytywne efekty współpracy przy każdej okazji, jaka się nadarza w trakcie procesu nauczania.

Literatura

1. Bibliotekarstwo. Wyd.2 uzup.i rozsz. Pod red. Zbigniewa Żmigrodzkiego. Warszawa Wyd. SBP 1998 s.376-381
2. Buckley Barbara (2002) (dok. elektr) Library Cooperation and Partnerships in the United Kingdom: or How joined-up Government is leading to joined-up libraries.
<http://www.csu.edu.au/special/raiss99/papers/bbuckley.html>
3. Delozier Eric P., Lingle Virginia A.(2002) (dok.elekt.) Health Web: Inter-library Cooperation to organize a Virtual Library of Health-related Internet Resources.
<http://www.personal.psu.edu/faculty/e/p/epd103/hw/ches97.html>
4. Kocójowa Maria [red.] Elektroniczne Publikacje w bibliotekach i ośrodkach informacji Kraków: Wyd. UJ 2002
5. Radwański Aleksander (2002) (dok. elektr.)Biblioteki akademickie w społeczeństwie informacyjnym w świetle dokumentów rządowych [w:] Udział bibliotek akademickich w kształtowaniu społeczeństwa informacyjnego w Polsce: potencjał, możliwości, potrzeby. Konferencja naukowa z okazji 50-lecia Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy. Bydgoszcz 2002, (Streszczenia referatów)
<http://www.bg.atr.atr.bydgoszcz.pl/konferencja/streszczenia.html>
7. SENYLR Southern New York Library Resources Council (2002) 9dok.elekt.). Networking Library Consortia in Today's World of the Internet
<http://www.senylrc.org/consortia.htm>